

Биљана Стојановић
**ДИДАКТИЧКЕ ИГРЕ
У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА МИШЉЕЊА**

Јагодина, 2017.

ФАКУЛТЕТ ПЕДАГОШКИХ НАУКА
УНИВЕРЗИТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ

БИЉАНА СТОЈАНОВИЋ

ДИДАКТИЧКЕ ИГРЕ У ФУНКЦИЈИ
РАЗВОЈА МИШЉЕЊА

Јагодина, 2017.

Биљана Стојановић
ДИДАКТИЧКЕ ИГРЕ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА МИШЉЕЊА

Издавач

Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу
Милана Мијалковића 14, Јагодина

За издавача

Проф. др Виолета Јовановић

Уредник

Доц. др Предраг Живковић

Рецензенти

Проф. др Оливера Гајић
Проф. др Снежана Маринковић
Проф. др Емина Копас-Вукашиновић
Проф. др Радмила Миловановић

Лектура и коректура

Мср Марија Ђорђевић

Дизајн корица

Мр Милош Ђорђевић

Технички уредник

Владан Димитријевић

Штампа

„СВЕН” д.о.о. Ниш

Тираж

150

ISBN 978-86-7604-156-5

Успомени на

академика Емила Каменова

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	7
1 УВОД	9
2 ТЕОРИЈСКИ ДЕО	10
2.1. Истраживања о улози игре у развоју мисаоних способности код деце	13
2.2. Карактеристике мишљења деце млађег школског узраста	20
2.3. Организација наставних активности кроз игру	30
2.3.1. Значај игре за развој деце млађег школског узраста	30
2.3.2. Карактеристике игре у периоду школског доба	35
2.3.3. Значај игре за развој мисаоних способности	39
2.4. Теоријска заснованост и садржај система дидактичких игара као експерименталног програма	44
2.5. Усклађеност дидактичких игара са дидактичко-методичком организацијом наставе у функцији развоја мисаоних способности ученика	50
2.5.1. Дидактички принципи	50
2.5.2. Типови часа и облици наставног рада	56
2.5.3. Наставне методе	59
2.5.4. Наставна средства	63
3 МЕТОДОЛОШКЕ ОСНОВЕ ИСТРАЖИВАЊА	67
3.1. Проблем истраживања	67
3.2. Предмет истраживања	67
3.3. Циљ и задаци истраживања	68
3.4. Хипотезе истраживања	69
3.5. Узорак истраживања	69
3.6. Варијабле у истраживању	71
3.7. Методе, технике и инструменти у истраживању	73
3.8. Технике и инструменти	74
3.9. Обрада података	79
3.10. Ток истраживања	80

4	РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА	83
4.1.	Могућност утицања на развијање мисаоних операција: препознавање, именовање, апстраховање, формирање и дефинисање применом система дидактичких игара	83
4.1.1.	Препознавање геометријских облика	86
4.1.2.	Именовање геометријских облика	91
4.1.3.	Апстраховање геометријских облика	93
4.1.4.	Формирање геометријских облика	98
4.1.5.	Дефинисање геометријских облика	101
4.1.6.	Постигнућа експерименталне и контролне групе у испитивању нивоа развијености појмова о геометријским облицима	110
4.2.	Утицај система дидактичких игара на способност закључивања ученика 1. разреда	114
4.3.	Утицај система дидактичких игара на способност логичког (аналитичко-синтетичког) мишљења ученика	123
4.4.	Утицај система дидактичких игара на развој појма конзервације тежине код ученика	130
4.5.	Утицај система дидактичких игара на разлике у развијености мисаоних способности између ученика контролне и експерименталне групе	141
4.6.	Разлике у постигнућу ученика с обзиром на пол и на образовни ниво родитеља	146
4.6.1.	Разлике међу ученицима у односу на пол	146
4.6.2.	Разлике међу ученицима у односу на образовни ниво родитеља	151
5	ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	157
	ЛИТЕРАТУРА	167

ПРЕДГОВОР

На почетку школовања веома је важно размотрити питање о односу између обучавања и развијања ученика, јер један од најзначајнијих индикатора ефикасности наставног рада у школама јесте степен мисаоног ангажовања ученика у наставном процесу. Поставља се питање којим поступцима се може подстицати развој мисаоних способности на млађем школском узрасту. У овом раду желели смо да истражимо велике могућности примене система дидактичких игара у настави у првом разреду основне школе. С обзиром на велике формативне могућности игре, посебно дидактичке, чињеницу да је игра основна активност детета на раним узрастима и потребу да се успостави бољи континуитет између предшколског и основношколског образовања и васпитања (пре свега по питању метода рада), сматрамо да је значајно одредити улогу игре у раном школском узрасту и могућности утицања на развој мисаоних способности код ученика. Дидактичке игре могу омогућити ученицима да се у складу са њиховим развојним могућностима, у процесу образовања, чињенице превode на перцептивни облик представљања, као и да се чешће организују сазнајне активности у којима ће преовлађивати опажање у конкретним ситуацијама и непосредној делатности. Наведене чињенице оправдавају наше настојање да испитамо међузависност примене система дидактичких игара и развоја мисаоних способности код деце и то на раном школском узрасту у савременим и специфичним условима наших школских установа и у светлу дидактичких принципа на којима се заснива настава у основној школи.

Монографија се састоји из два дела. Први део је посвећен теоријским разматрањима о особеностима ученика на нивоу конкретних операција и њиховим могућностима за учење, сагледавању карактеристика и улоге игре у развоју деце и прегледу истраживања која су се на различите начине и са различитих аспеката бавила феноменом игре у функцији развоја мисаоних способности.

Суштину другог, емпиријског дела рукописа чини експеримент са паралелним групама, при чему су ученици контролне групе садржаје за први разред усвајали на традиционалан начин, а у раду са ученицима експерименталне групе примењен је систем дидактичких игара. Дидактички систем о коме је реч уважио је досадашња сазнања на пољу школске педагогије и развојне психологије и представља покушај да се у том погледу иде даље, заснован је на савременим схватањима деље игре као активности која покреће њихов развој

у целини, како интелектуални тако и социо–емоционални, о чему су прикупљени релевантни подаци. Истраживањем је обухваћено 163 ученика првог разреда основне школе који су тестирани у два наврата – на почетку и после увођења експерименталног програма – система дидактичких игара. Узорак је био пригодан, а експериментална и контролна група су уједначене у иницијалној фази експеримента. Испитивање развоја мисаоних способности вршено је уз помоћ низова задатака објективног типа (инструмент за испитивање нивоа развијености појмова о геометријским облицима) и тестова који су мерили способност закључивања (Равенове прогресивне матрице), аналитичко–синтетичко мишљење (Косов тест састављања коцки) и постигнут ниво конзервације тежине (пижажеовски тест конзервације). Поступак система дидактичких игара био је врло ефикасан у унапређивању одређених мисаоних способности: развијање појмова о геометријским облицима (способност препознавања, именовања, апстраховања, формирања и дефинисања) и способности закључивања. То даље значи да је ученицима омогућено да развију мисаоне способности сразмерно својим могућностима, чиме је потврђена и ширина компензаторског захвата који обезбеђује систем дидактичких игара.

Књига је намењена васпитачима у предшколским установама, учитељима млађих разреда основне школе, студентима педагошких факултета и свима који се баве педагошким радом. Надамо се да ова публикација може допринети сагледавању вредности игре, као суштинске потребе деце не само на предшколском, већ и на млађем школском узрасту, као и увиђању њеног великог педагошког значаја у васпитању и образовању деце. Један од најважнијих разлога за наше истраживање био је управо покушај да се више сазна о специфичностима игре и условима под којима се она може интегрисати у рад са ученицима на млађем школском узрасту.

Велику захвалност за свесрдну помоћ дугујем пре свега академику Емилу Каменову, од кога сам имала част и задовољство да учим и да будем његов пријатељ и сарадник. Такође, захваљујем својим рецензентима и пријатељима, проф. др Оливери Гајић, проф. др Снежани Маринковић, проф. др Емини Копас–Вукашиновић и проф. др Радмили Миловановић, које су својим саветима, сугестијама и несебичном подршком допринеле квалитету мог стручног и научног рада и ове монографије. Захваљујем колегама на Факултету педагошких наука у Јагодини и посебно руководству које је омогућило штампање књиге. Својој породици захваљујем на разумевању, посебно мојој деци која су неисцрпна инспирација за мој живот и рад.

Аутор

Доц. др Биљана Стојановић

Изводи из рецензија

Монографија *Дидактичке игре у функцији развоја мишљења* представља оригинално остварење и вредан допринос подручју методике васпитно-образовног рада, теорији интелектуалног васпитања, али и образовању у целини, које у потпуности задовољава захтеве научно-истраживачког и академског дела.

Књига је намењена васпитачима у предшколским установама, учитељима млађих разреда основне школе, студентима педагошких факултета и свима који се баве педагошким радом. Дубоко верујемо да ова публикација може допринети сагледавању вредности игре, као суштинске потребе деце не само на предшколском, већ и на млађем школском узрасту, као и увиђање њеног великог педагошког значаја у васпитању и образовању деце.

Проф. др Оливера Гајић
Филозофски факултет у Новом Саду

Рукопис књиге *Дидактичке игре у функцији развоја мишљења* аутора др Биљане Стојановић представља јединствено монографско дело којим аутор на зналачки начин повезује теоријске претпоставке квалитета наставе применом система дидактичких игара, а у функцији развоја мисаоних способности са истраживачким резултатима који ову констатацију потврђују. С обзиром на ауторов пажљив одабир научно-теоријског контекста о значају и могућностима дидактичких игара за развој мисаоних способности деце (ученика), а затим на зналачки истраживачки приступ проблему утицаја система дидактичких игара на развој мисаоних способности ученика млађег школског узраста, налазим да ово монографско дело др Биљане Стојановић може бити од користи научним и стручним радницима, како у смислу добрих полазишта за даља научна истраживања овог проблема, тако и у погледу изналажења могућности иновирања наставног процеса и унапређивања квалитета професионалног усмеравања будућих учитеља у систему савременог универзитетског образовања.

Проф. др Емина Копас-Вукашиновић
Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, Јагодина

Рукопис и обављено истраживање ауторке сведочи о великој ефикасности игре (посебно дидактичке) као начина за деловање на развој мисаоних способности ученика, који је усклађен са осталим аспектима целовитог развоја личности. Игра, због својих општих особина, због своје структуре и усмерења, обезбеђује све услове за стварање повољне ситуације у којој је могуће неговати трансфер и генерализацију мисаоних способности.

Проф. др Снежана Маринковић
Универзитет у Крагујевцу, Учитељски факултет у Ужицу

Монографија *Дидактичке игре у функцији развоја мишљења* аутора Доц др Биљане Стојановић, која се бави једном изузетно важном и актуелном темом, заснована на резултатима опсежног истраживања, писана врло јасним стилем, пружа обиље информација о улози игре у развоју мишљења и доказе о могућностима подстицања његовог развоја применом система дидактичких игара и нуди заинтересованим стручњацима свих профила конкретне инструменте за даља истраживања али и рад у пракси. Из тих разлога верујем да ће монографија наићи на велико интересовање и добар пријем у научним и стручним круговима и топло је препоручујем за објављивање.

Проф. др Радмила Миловановић
Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, Јагодина